

τον ἐναντίον τοῦ καθεκτάστην ἀξιομένου Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐμποδίζοντες τὴν καταφορὰν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ φρονήματος, ἀπεκατέστην δυσκολωτέραν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιχείρησιν τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, στερεωθὲν ἀπὸ τὸν φιλόδοξον Φίλιππον, ἐφύλαξε τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κατακτητικῆς τοῦ βασιλείου. Αὐτὸ ἀπέβαλλεν ἀπὸ τὸν νοῦν πᾶσαν ἰδέαν ἐνώσεως καὶ μοιμότητος. Ἡ κατακτητικὴ κενοδοξία τοῦ πατρὸς καὶ μάλιστα τοῦ υἱοῦ, ἀπομακρύνουσα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν τὰς πλειοτέρας αὐτῶν δυνάμεις, τὰς ἄφινε χωρὶς ἐνότητά καὶ ἰσχύν. Οὕτως ἐρίνετο καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα πρόχειρον καὶ εὐκόλον ἔρμαιον εἰς ἄλλους φιλοδόξους κατακτητάς: τοὺς Ῥωμαίους.

Ὁ Ἀλέξανδρος διαδέχεται, ὡς εἰρήθη, τὸν θρόνον τοῦ Φιλίππου καὶ τὰ μεγάλα σχέδια τοῦ πατρὸς του, ὅτε εἰς τὴν Περσίαν ὁ εὐνοῦχος Βαγιάς, σφάζει τὸν Ὀχρον καὶ Ἄρσην, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Κύρου τὸν Δαρεῖον: ἄνδρα μὲν καλόν, δειλόν ὅμως καὶ ἀπειροπόλεμον. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτον εἰκοσαετής, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Ἐξασίλευσε τρία καὶ δέκα ἔτη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸν τριακοστὸν τρίτον χρόνον τῆς ἡλικίας του (α), εἰς τὸ ἀπόγειον σημεῖον τῆς δόξης του.

Ὁ νέος βασιλεὺς ἀπήντησε μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀναγορεύσεώς του. Οἱ παρὰ τοῦ πατρὸς του ταπεινωθέντες βάρβαροι ἐσοχάσθησαν νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν. Ὁ καιρὸς ἐφαίνετο δι' αὐτὸ ἀρμόδιος. Ὁ καθεὶς κατεφρόνει νέον καὶ πρωτόπειρον βασιλέα. Τὰ πράγματα ἐπα-

---

(a) St. Croix. Examen critique des anciens Historiens d'Alexandre le Grand Paris. 1804.

ρουσιαζοντο εις δυστυχον στασιν. Μόνος ὁ Ἀλέξανδρος, πειθόμενος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του ὑπεροχὴν, ἐθάρρει. Ἐκστρατεύει πρῶτον κατὰ τῶν περὶ τὸν Δούναβιν ποταμὸν βαρβάρων· καὶ αὐτοὺς μὲν καταδαμάζει, τὸν δὲ βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν κατὰ κράτος νικά, καὶ τελειοποιεῖ τότε τὸ ἵππικόν του. Στρέφει ἔπειτα κατὰ τῶν Γετῶν· καταπολεμεῖ τὸν Γλαυκίαν καὶ τὸν Κλείωνα· ἡγεμόνας τῶν Ἰλλυριῶν· τελειοποιεῖ τὸν ἐπλισμὸν τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν Μακεδονίαν πλήρης δόξης καὶ ὑψηλοπροσύντης. Μιανθάνει μετ' ὀλίγον, ὅτι οἱ Ἕλληες ἠτοίμαζον κατ' αὐτοῦ γενικὴν συμμαχίαν. Ὁ Δημοσθένης συμβουλεύει πάντοτε τὸν πόλεμον· ὁ Φωκίων πάντοτε τὴν εἰρήνην. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτον ἐκ τοῦ θυράματος ἐκείνων, οἵτινες περιμένουσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου τῶν Ἀθηῶν· ἀλλὰ διαβάς τὰς Θερμοπύλας πίπτει, ὡς καταπληκτικὸς καταρράκτης, εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἀπαντῶν πρὸ ποδῶν τὰς Θήβας, τὰς πυρπολεῖ καὶ ἐκ θεμελίων τὰς κατασκάπτει, διασώσας μόνον τὸν μικρὸν οἰκίσκον τοῦ Ποικητοῦ Πινδάρου (α).

Ἡ Ἑλλάς ἅπασα κατεπλάγη, βλέπουσα τὸν καπνὸν τῶν πυρπολουμένων Θηβῶν, καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου διαθέντας τὸν Εὐρώτα διεσκορπισμένους ἤδη καὶ ἀπολείς! Πέμπουσι ταχέως οἱ κατεπτοημένοι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος πρέσβεις, ἐπικαλούμενοι τὴν μακροθυμίαν τοῦ ἀδιαλλάκτου νικητοῦ· καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην τῆς τοσαύτης του συγκαταβάσεως, συναθροίζονται εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ τὸν κηρύττουσιν Ἑλληνάρχην καὶ Ἀυτοκράτορα στρατηγὸν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Περσίας. Οὕτως μεταβιβάζουσιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀσίας τὸν πλησίον αὐτῶν κρατῆρα, τοῦ ὁποίου ὁ πυροφόρος ποταμὸς ἠθέλε καλύψει τάχυν, ἢ βράδυν, καὶ πόλεις καὶ πολίτας, καὶ ἀγοράς

(α) Πλούταρχ. εἰς Ἀλέξανδρον (εἰς 36 Π. Χ.)

καὶ Δημοκρατίας. Ὡστε ὁ Ἀλέξανδρος δι' ἐὸς παιδήματος ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἐκυνήγει ὁ Φίλιππος τέταρτον σχεδὸν ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλ' ὁ πατὴρ προητοίμασε τὸν δρόμον, προβλέπων καὶ ἐπιτηδείως ἀποφεύγων τὰ ἐμπόδια. Ὁ δὲ υἱὸς δὲ ἐρραντάσθη πούθενά ποτε ἐμπόδια. Ὁ πρῶτος ἠτοίμαζε τὰ συμβεβηκότα, ἡ τύχη διὰ τὸν δεύτερον. Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐὸς δὲ ἦσαν πάντοτε εὐτυχίᾳ· ὁ ἄλλος δὲν ἀπῆντα, ποτὲ ἐναντιώθη. Ὁ Φίλιππος προσέχει διὰ νὰ μὴ σφάλῃ. Τὰ σφάλματα ὠφελοῦσι πολλάκις τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ πρῶτος ἐσχεδιάζει καὶ ἠκολούθει μετὰ προσοχῆς τὸ πολιτικὸν τοῦ σῦστημα. Ὁ δεύτερος ἀκολουθεῖ τὸν ὁ υἱὸν, καὶ κόπτει παντοῦ τὸν Γερμανοὺν δεξιόν. Ὁ Φίλιππος δὲν διακινδυνεύει· ἀλλὰ κύριος τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Ἀμοιπόλεως καὶ τῆς Ἐλατείας σταματᾷ· καὶ παρουσιάζεται ὕστερον μετὰ τριάκοντα καὶ δύο χιλιάδων στρατοῦ εἰς τὰ πεδία τῆς Χαιρωνείας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος πούθενά δὲν στέκει· προχωρεῖ πάντοτε· χερσίζετα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην· βυθίζεται εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου μετὰ τριάκοντα χιλιάδων στρατιωτῶν, ἔχων ἑβδομηκοντα μόνον τάλαντα· ὀλίγων ἡμερῶν τροφῆς, καὶ τὸ θάρρος εἰς τὴν τύχην του. Καίτοι, λέγουσιν, ἔπειτα τὰ διαβατήρια πλοῖα διὰ νὰ κόψῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιστροφῆς. Ὁ πατὴρ δὲν δύναται νὰ ἠσυχάσῃ πρὸ τῆς μάχης· τρέει, παρατηρεῖ, διατάπτει· καὶ μετὰ τὴν νίκην ἠρμυαίσιος ἀπὸ τῆς χερσὸν του χερσὺν ἀσέμνως ἐμπροσθεν τῶν νικημέων. Ὁ δὲ υἱὸς κοιμᾷται βαθεῖα καὶ ἠσυχῶν ὕπνῳ· πρὸ τῆς εἰς Ἄρβωλα περιβοίου μάχης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκρέματο ἡ Μονοκρατορία ἀπάσης σχεδὸν τῆς Γῆς· καὶ τοῦτο ἀπέναντι ἀναριθμητῶν ἐχθρῶν. Καὶ μετὰ τὴν νίκην τιμωρεῖ τοὺς ὑβριστὰς τοῦ Δαρείου· καὶ δακρύων,

καλύπτει μὲ τὴν βασιλικὴν τοῦ χλαμύδα τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ νικηθέντος βασιλέως (α).

Ὁ πολυμαθὴς Χαιρωναῖος σοφὸς ἀποδίδει εἰς μόνην τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν περὰδοξὸν του ἐπιτυχίαν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο τάχα καὶ εὐτυχίς; Ὁ δορυκτῆτωρ τῆς Ἀσίας ἦτον ἀναντιρρήτως μέγας στρατηγὸς καὶ ἀνὴρ ἐνάρετος· ἀλλ' ἐπαινεῖται μᾶλλον διὰ τὴν τόλμην, παρὰ διὰ τὴν φρόνησιν τοῦ μεγάλου ἐπιχειρήματος· καθότι, ἂν ἡ νίκη ἔμενεν ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἀμφίβολος μετὰ τὴν ἀπόβασίν του· ἂν οἱ Πέρσαι ἐπολέμων φευγομαχοῦντες, ἂν ἔκχιον τὰς πόλεις των καὶ τὰς τροφάς· ἂν οἱ Σατράπαι ἀπέφευγον γενικὴν μάχην κατὰ τὴν φρόνιμον συμβουλήν τοῦ Ῥοδίου Μέμνονος· ἂν μετὰ τῶν μισθωτῶν Ἑλλήνων οἱ Πέρσαι ἐφύλαττον σταθερῶς τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας, κ.τ.λ. ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφθείρετο ἐξ ἰδίων, μὴ ἔχουσα μάλια ἀποθήκας, τροφάς, καταφύγιον· εὐρισκομένη μάλισα εἰς ξένην γῆν, περικυκλωμένη ἀπὸ ὄρη, ἐρημίας, θάλασσαν, καὶ ἐχθρούς· καὶ ταῦτα, μακρὰν τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος. Εἶχε βέβαια πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος· ἀλλ' εἰς αὐτὰς ὁ ἐχθρὸς ἦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἀγησίλαος εἶχεν ἐξησφαλισμένην ἐπιστροφὴν· καὶ ἡ ἐπάνοδος τῶν δέκα χιλιάδων ἠδηγῆθη ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἠλπιζεν εἰς τὴν ἀβελητηρίαν τῶν Περσῶν· ἦγουν ἐθάρρει εἰς τὴν τύχην του, καὶ εἰς τὴν μορίαν ἐκείνων. Ἡ δὲ ἀρετὴ τὸν ἐβοήθει εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν λαμπρῶν του σχεδίων· ὥστε ἡ φιλοδοξία ἦτον ὁ γενικὸς ἐλατῆρ ὅλων

(α) Πλούταρχ. εἰς βίον Ἀλεξάνδρου. Ὁ αὐτὸς περὶ Τύχης καὶ Ἀρετῆς.

Ἀρρίανος Ἱστορ. Ἀλεξάνδρου.

Κούρτζιος Ἱστορ. Ἀλεξάνδρου.

του τῶν πράξεων. Ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ ἡ τύχη συνήργησαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ τολμηροῦ ἐπιχειρήματός του. Ἡ Περσία προΐδουσα τὸν κίνδυνον ἤρχησε νὰ ἐτοιμάζῃ ναυτικόν, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐστοχάσθη διὰ τῆς ταχύτητος νὰ προσβάλλῃ πρῶτος. Ὄθεν, διορίσας τὸν Ἀντίπατρον τοποτηρητὴν τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, διέβη αὐτὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ῥίπτων τὸν κύβον περὶ τοῦ παντός. Μετὰ τρεῖς περιφήμους μάχας ἔμεινε κύριος ἀναμφισβήτητος ὅλης τῆς ἀπεράντου βασιλείας τῶν Περσῶν. Ἡ εἰς τὸν Γρανικὸν ποταμὸν νίκη ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὰς πύλας τῆς Λυδίας, Φρυγίας, Ἰωνίας, καὶ ὅλης τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας. Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Μέμνονος, τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπικινδυνωδέστερον ἐχθρόν. Μετὰ τὴν δευτέραν εἰς Ἴσσον μάχην κυριεύει τὴν Συρίαν, Αἴγυπτον, καὶ εὐκαιρεῖ νὰ κτίσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ στρατολογήσῃ. Ὁ Δαρεῖος προτείνει εἰρήνην βλέπων τὰ γιγαντιώδη βήματα τοῦ Μακεδόνο. Ἄλλ' ὁ μεγαλοπράγμων Ἀλέξανδρος προτιμᾷ τὸ ὅλον ὑπὲρ τοῦ ὅλου· εἶχεν ἤδη, φαίνεται, ἀποφασίσει κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν, ὡς λέγουσιν οἱ ποιηταί, τὸν ἀφανισμόν τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Κινεῖται καὶ ὁ Δαρεῖος μὲ πολυάριθμον στρατόν· ἀπαντῶνται οἱ πολέμιοι εἰς τὴν Ἀσσυρίαν εἰς τόπον καλούμενον Γαυγάμηλα· οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται τῶν δύο μερῶν ἦσαν τεταραγμένοι μεταξὺ φόβου καὶ ἐλπίδος· καθότι ὁ λόγος ἦτον περὶ τοῦ παντός. Μόνος ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἀτάραχος· δὲν συγκατανεύει νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐχθρόν του διὰ νυκτός, διὰ νὰ μὴ κλέψῃ, λέγει, τὴν νίκην, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν σκηνὴν του ἐκοιμήθη ἡσυχον καὶ προβληματικὸν ὕπνον μέχρις ἀνατολῆς ἡλίου! Οἱ στρατηγοὶ του πρὸ πολλοῦ ἐτοίμασθέντες, περιμένουσιν ἔξω τῆς βασιλικῆς σκηνῆς· καὶ ἐπὶ τέλους βιάζονται νὰ

τὸν ἐξυπνίσωσιν. Εὐφραίνεται ὁ βασιλεὺς, βλέπων καθαρὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν ἐχθρὸν ἤδη παρατεταγμένον· διατάττει καὶ αὐτὸς τὰ στρατεύματά του· τὸ ἵππικὸν καὶ τῶν δύο μερῶν ἦτον εἰς τὰς πτέρυγας· τὸ πεζικὸν εἰς τὸ κέντρον· καὶ διακόσσαι δρεπανηφόροι ἄμαξαι, δεκαπέντε ἐλέφαντες, καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ ὀπλίται τῶν Περσῶν ἕσταντο ἀπέναντι τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος. Ἡ μάχη ὑπῆρξε πεισματώδης καὶ φονικωτάτη ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, διαμένουσα κατ' ἀρχὰς ἀμφιρρέπτης. Ὁ ὀρμητικὸς Ἀλέξανδρος ἀγανακτεῖ, βλέπων τὴν ἀντίστασιν τῶν Περσῶν· πλήττει τὸν ἵππον μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κατὰ τοῦ Δαρείου. Ὁ Πελοπίδας, ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ ὁ νεώτερος Κίρος προχωρήσαντες νικηταὶ ἔπεσον· ὁ εὐτυχὴς Ἀλέξανδρος ρίπτει τὸ ἀκόντιον καὶ φονεύει τὸν ἠνίοχον τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οἱ μὲν Πέρσαι νομίζοντες, ὅτι ἔπεσεν αὐτὸς ὁ Δαρεῖος, ἐνδίδουσιν· ἡ φυγὴ γίνεται ἄτακτος, ὡς ἀκολουθεῖ, καὶ ὁ φόνος αὐτῶν πολλαπλάσιος (α)· οἱ δὲ Μακεδόνες νικῶσι κατὰ κράτος.

Μετὰ τὴν εἰς Ἄρβηλα λαμπρὰν αὐτὴν νίκην (β) ὁ Ἀλέξανδρος ἔμεινε κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας μέχρι Ἰνδῶν, ἀποκαθιστῶν σύνορον τῆς γιγαντιώδους τοῦ Μοναρχίας τὰ πέρατα αὐτοῦ τοῦ Ὀκεανοῦ. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ τολμηροτέρα καὶ ἡ εὐτυχέστερα, ἀφ' ὅσας μνημονεύουσι τὰ χρονικά τῶν ἔθνων. Ὁ νικητὴς ἐπροχώρησε μετὰ ταῦτα μέχρι Ἰνδῶν, καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα πλήρης λαμπρότητος καὶ δόξης εἰς τὴν τρυφηλὴν Βαβυλῶνα.

Ὁ βίος τοῦ μεγάλου τούτου στρατηγοῦ διαιρεῖται εἰς δύο· ὁ πρὸ τῆς νίκης, καὶ ὁ μετὰ τὴν νίκην. Ἡ τύχη καὶ ἡ ἀρετὴ ἐσου-

(α) Ὁ Ἀόριανὸς ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν μέχρι τῶν τριακοσίων χιλιάδων.

(β) Τῇ 1 Ὀκτωβρίου 331 Π. Χ.

νόδευον τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν πρώτην περίστασιν. Ἡ πρώτη ἔμεινεν ἢ δευτέρα παρημελήθη μετὰ τὴν νίκην. Ἡ φιλοδοξία κυριεύουσα, φαίνεται, τὴν καρδίαν, ὑποτάσσει τὰ ἀγενῆ πάθη, καὶ δεικνύει λαμπροτέραν τὴν ἀρετὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος, θαυμάσας τὸ φρόνημα τοῦ κυνικοῦ Διογένητος: Εἰ μὴ Ἀλέξανδρος εἶμην, Διογένης, εἶπεν, ἂν εἶμην (α): ἤγουν ἠθελε μὲ οἰανδῆποτε θυσίαν νὰ διαφέρῃ πάντοτε τῶν ἄλλων. Διὸ πρὸ τῆς ἐκστρατείας διαμερίσας ὅ,τι καὶ ἂν εἶχεν, ἐκράτησε δι' ἑαυτὸν τὴν ἐλπίδα. Δὲν δέχεται τὰς τροφὰς τῆς βασιλίσσης τῆς Καρίας, ἔχων καλλιπτέρους μαγεύρους: τὴν ἄσκησιν, λέγω, καὶ τὴν ἐγκράτειαν πρὸς μὲν ἄριστον, τὴν νυκτοπορίαν πρὸς δὲ δεῖπνον, τὴν ὀλιγορριθείαν (β). Αἱ Βασίλισσαι τῆς Περσίας, ἀλωθεῖσαι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου, ἔζων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς εἰς ἱεροὺς Παρθενῶνας (γ). Ὁ δὲ νικητὴς, κτίζων πόλεις καὶ ἐξημερόνων λαοὺς, εἶναι ἐγκρατὴς, δίκαιος, σώφρων, ἀκάματος, καρτερικὸς καὶ γενναῖόφρων.

Μετὰ τὴν νίκην ὅμως μεταμορφοῦται ὁ Ἀλέξανδρος. Εἶναι, φαίνεται, καταδικασμένη ἡ ἀνθρώπινος φύσις νὰ κυμαίνεται μετὰξὺ ἀληθείας καὶ ἀπάτης, ἀρετῆς καὶ κακίας. Οἱ Μακεδόνες, νικηταὶ καὶ πλούσιοι, ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Βασιλεὺς αὐτῶν ζητεῖ νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸν θρόνον τοῦ παλαιοῦ Ἀμύντα εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας μετεχειρίζοντο ἰσοτίμως τοὺς πρώτους στρατιωτικοὺς καὶ ἀξιωματικούς. Τὸ παράδειγμα ὅμως τοῦ Κλείτου ἔδειξεν, ὅτι ὁ νικητὴς τοῦ Δαρείου ἐφρόνει διαφορετικῶς

(α) Πλούταρχ. εἰς βίον Ἀλεξάνδρου.

(β) Πλούταρχ. αὐτόθι.

(γ) Πλούταρχ. αὐτόθι.

περι τούτου. Οὗτος διελογίσθη νὰ ἐνώσῃ εἰς ἕν τὰ δύο ἔθνη: τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἕλληνας, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἤθελεν οὗτοι νὰ μιμηθῶσιν ἐκείνους· οἱ νικηταὶ τοὺς νικηθέντας· καὶ οἱ ἐγκρατεῖς Μακεδόνες τὴν Ἀσιατικὴν ἡδυπάθειαν· λησμονῶν, ὅτι διὰ τῆς πρώτης ἐνίκησε· καὶ ὅτι διὰ τῆς δευτέρας ἐγένεν εὐάλωτος ἡ Περσίς. Ἡθέλησε νὰ μεταβάλλῃ τοὺς Μακεδόνες εἰς Πέρσας, καὶ δι' αὐτῶν νὰ διέλθῃ ὕστερον τὴν Ἀφρικὴν, νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, νὰ διέλθῃ τὴν Γαλλίαν, καὶ ἀνασκελίζων τὴν διπλῆν ἄλυσσον τῶν Πυρρήνέων καὶ Ἀλπέων Ὀρέων, καὶ διερχόμενος τὴν πεδινήν Ἰταλίαν νὰ φθάσῃ νικητὴς τῶν ἔθνων καὶ τοῦ κόσμου εἰς τὴν Μακεδονίαν! Σχέδιον τῶν γιγαντιῶδη, ἀλλὰ στερημένον, ἴσως, συστηματικῆς διαμονῆς. Καθότι ἡ φιλοδοξία, ὡς εἰρήνη, ἦτον ὁ μόνος ἐλατὴρ τῆς ἐνθέρμου καρδίας του. Αὐτὴ ἐκράτει ἐντόνως ἠνωμένας ὅλας τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις· ἀλλὰ, φθάσας εἰς τὸν πρὸς ὄρον, ἄφησε λελυμένον τὸν δεσμόν. Τότε αἰάγενεῖς ὀρέξεις ὑψώθησαν κατ' ὀλίγον· καὶ τὰ πρότερον κυριευμένα πάθη ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἐκυρίευσαν ὕστερον τὸν ὀρθὸν λόγον.

Ὁ νικητὴς Ἀλέξανδρος ἀφίνει τὸν Ἑλληνικὸν χειτῶνα, τὸν ὁποῖον ἐθαύμασε καὶ ἐροβήθη ἡ Ἀσίς εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὰς Θερμοπύλας, εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ Μυκάλην, εἰς τὸν Κίμωνα καὶ Ἀγησίλαον, εἰς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὰς δέκα χιλιάδας· καὶ κατεπτοήθη, ἰδοῦσα τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Μακεδόνες· ἀφίνει, λέγω, αὐτὸν, καὶ ἐνδύεται τὴν χρυσοῦφαντον Περσικὴν στολὴν, τὴν καλύπτουσαν τὴν μαλθακότητα καὶ τὴν Ἀσιατικὴν δουλοσύνην. Κηρύττεται υἱὸς τοῦ Διὸς, καὶ ἀπαιτεῖ ἰσοθέους λατρείας ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος. Καὶ, ἐνῶ πρὸ τῆς νίκης ῥίπτει εἰς τὸν ποταμὸν τὸ κολακευτικὸν βιβλίον, ὑβρίζει μετὰ τὴν νίκην τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι δὲν τὸν προσκυνοῦσιν Ἀσιατικῶς μέχρις ἐδάφους. Τό-

τε ὀνομάζει τὸν Ἡφαιστίωνα ἄλλον Ἀλέξανδρον· ἀλλ' ἤδη θανατώνει τὸν Φιλῶτα καὶ τὸν ἐβδομηκονταετῆ Παρμενίδην, ὅσιν ὠδήγει τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα εἰς τὰς τρεῖς περιβοήτους μάχας, δι' ὧν κατέστρεψε τὴν Περσικὴν Μοναρχίαν, καὶ καταδικάζει εἰς θάνατον τὸν Κλείωνα, τὸν συστρατηγὸν τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου! Πρὸ τῆς νίκης εἶχε τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ἐγκράτειαν διὰ μαγεύρους· καὶ μετὰ τὴν νίκην ἀφιερῶται εἰς τὴν κρεπάλην μετὰ τῶν συναναδάντων στρατηγῶν. Τεσσαράκοντα, λέγουσιν, ἀπέθανον ἐξ αὐτῶν εἰς μίαν ἡμέραν ἀπὸ πολυσιτίας καὶ πολυποσίας. Οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ Πρῶμαχος, ὁ γυμνοσοφιστὴς Κάλανος, ὁ Ἡφαιστίων, κ.τ.λ. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀμετροίαν τῆς διαίτης ἀσθενήσας περὶ τὰ τεῖχη τῆς Βαβυλῶνος, ἀπέθανεν εἰς τὴν ἀπόγειον περιωπὴν τῆς δόξης του, τριῶν καὶ τριάκοντα ἐτῶν καὶ χωρὶς διάδοχον, ἀφήσας εἰς τὸν ἀξιώτερον τὴν ἀπεριόριστον αὐτοῦ βασιλείαν (α).

Τὰ κατορθώματα ὅμως τοῦ μεγάλου τούτου Στρατηγοῦ εἰσὶ τῷ ὄντι ἐξάίσια, καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν ἐπίσημα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Ἀλέξανδρος μὴ ἔχων ἐχθροὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπεχειρίσθη τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου. Νικητὴς ἤδη τοῦ Δαρείου, μανθάνει, ὅτι ἡ Ἰνδικὴ εἶναι τὸ μεταλλεῖον, τρόπον τινά, τῆς Περσίας. Ὅθεν συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ τὴν ἐξουσιάσῃ. Ἡ κατὰ τῆς Ἰνδίας ἐκ-

---

(α) Ὁρα τὸν Πλούταρχον εἰς βίον 'Αλεξάνδρου' καὶ 'Ἀρρίανον Ἱστορίαν' Ἀλεξάνδρου. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβη εἰς τὰ 323 Π.Χ. τῇ 21 Ἀπριλίου, ἐξ αἰτίας βεβαίως τῶν κόπων, τῆς διαίτης καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων, ἐξερχομένων ἀπὸ τοὺς ὄχτους τῆς Βαβυλῶνος, τοὺς ὁποίους κατεγγίνετο νὰ γεμίσῃ. Ἡ αὐλὴ τῆς Μηνδίας μετεχειρίζετο τὰ πνευματώδη ποτά· καὶ ἡ κατάχρησις αὐτῶν ὕστερον ἀπὸ τοιαύτην ἐκστρατείαν ἐβλάψε πολλοὺς Μακεδόνας.

στρατεία διήρκεσε δύο ἔτη διήλθε τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν καὶ καταπολεμήσας τὸν Πόρον, ἔφθασε μέχρις Ἰφάσεως ποταμοῦ, ὅπου ὁ γογγυσμὸς τοῦ στρατοῦ τὸν ἠνάγκασε νὰ σταματήσει. Ἄλλαι σχέσεις καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἰνδικῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης ἤρχησεν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν. Ὁ ναύαρχος Νεάρχης ἠνοιξε νέας σχέσεις μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ἡ ἔφημερίς τοῦ Νεάρχου διετηρήθη ἀπὸ τὸν Ἀρριανόν· ὁ δὲ περίπλους διήρκεσε δεκαπέντε μῆνας (α). Ὁ Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ φυλάξῃ τοιαύτην ἀπέραντον βασιλείαν, καὶ διὰ νὰ πολιίσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας, ἐσύστησεν ἀποικίας Ἑλληνικὰς καὶ Μακεδονικὰς· ἔκτισε πόλεις, ἐσυγχώρησεν ἐν εἶδος ἐλευθερίας εἰς τοὺς πρώην καταπιεζομένους Ἀσιανούς· ἄφησε τοὺς παλαιούς κυβερνήτας καὶ διοικητὰς, φυλάττων μόνον φρουράς εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις· ἐδέχθη μαλακωτέραν δίαιταν, διὰ νὰ μὴ προσβάλῃ διὰ μιᾶς εἰς τὰς ἕξεις, συνηθείας, ἥθη, ἔθη, καὶ θρησκείαν τῶν Ἀσιανῶν· ἐγυμνώθη αὐτὸς πρῶτος, διὰ νὰ γυμνώσῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ πᾶσαν ἐθνικὴν πρόληψιν. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἐπέφερε μεγάλας συνεπείας· ἤρχησε καὶ ἐστερέωσε τὰς σχέσεις τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς Εὐρώπης, τὸ ἐμπόριον, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν μίξιν τῆς πρώτης μετὰ τῆς δευτέρας. Ἡ δὲ Βαβυλὼν οὕσα εἰς τὸ κέντρον διωρίσθη μητρόπολις τῆς ἀνατολικοδυτικῆς τοῦ βασιλείας· ἀλλ' ὁ ἄωρος αὐτοῦ θάνατος, σαλεύσας τὴν γῆν ἀπὸ Ἰλλυρίας μέχρις Ἰνδοῦ, ἐματαίωσε τὰ λαμπρὰ καὶ γιγαντιώδη τοῦ σχέδια, καὶ ἐξύπνησε τὴν κενοδοξίαν τῶν στρατηγῶν του. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς ὁμῶς πολιτισμὸς τῆς Ἀσίας, καὶ τὸ Εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον μετ' αὐτῆς καὶ μετὰ τῆς Ἰνδίας ἤρχησεν ἀπὸ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον.

(a) Vimeut. Voyage of Nearchus from the Indus to the Euphratus. London. 1797.

Ἡ Μακεδονικὴ Προεδρεία εἰς τὴν Ἑλλάδα διήρκεσε περὶ τὰ δεκαπέντε ἔτη· ὁ Φίλιππος διέφθειρε πρῶτον καὶ ἐνίκησεν ὕστερον τοὺς Ἕλληνας· Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐξέπληξε τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν ἄφησεν ὕστερον· ὥστε, ἐνῶ ἐπελέκιζε τὸν θρόνον τῆς Περσίας, ἀνεπτύσσεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλλάδος ἡ παλαιὰ πολυτέλεια τοῦ Περικλέους καὶ Λυσάνδρου· καὶ ἡ διαφθορὰ τοῦ Φιλίππου, τῶν Σοφιστῶν καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἐπρεπεν ἀναντιρρήτως νὰ περιορισθῇ ἡ τῶν Περσῶν ἐξουσία διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὰ σχέδιον τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ὄχι ν' ἀφανισθῇ ἐξολοκλήρου ἡ Περσικὴ Βασιλεία. Ἄν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐδέχετο τὴν προβλεθεῖσαν ἀπὸ τῶν Δαρσίων ἐντιμον εἰρήνην· ἂν περιορίζετο ὁ Πέρσης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, περαχωρῶν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν παράλιον πόλιν· καὶ ἐπιστρέφον ὁ Ἀλέξανδρος νικητῆς, ἦνωνεν εἰς ἐν σῶμα τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Αἰώνος καὶ Εὐξείνου Πόντου, μέχρι Ρόδου καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ, ἤθελε διαφυλάξει τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν καὶ εὐημερίαν εἰς πολλὰς μυριάδας λαῶν καὶ εἰς πολλῶν αἰῶνων διάστημα· ἤθελεν ὑπερβῆ τὴν δόξαν τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἀφαιρῶν ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους τοῦ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸν πλησιάσωσιν. Ἀλλ' οἱ κατακτητικὴ ἐκλαμβάνουσι, φαίνεται, τὴν γῆν ὡς Πετευτικὸν πί ακα, καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος ὡς κύβον. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ μάλιστα οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐρημώσαντες τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν ἀπὸ ζῶντας καὶ ἐλευθέρους ὑπερασπιστὰς, καὶ καλύψαντες τὰς πεδιάδας τῆς Ἀσίας ἀπὸ πτώματᾶ νεκρῶν, προητοίμασαν ἐπισήμως τὸ λαμπρὸν στάδιον τῆς Ρώμης, καὶ ἰδίως τὰς νίκας τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τοῦ Τίτου Φλαμινίου κ. τ.λ. σφραγιστοῦντες ἐπιτηδεῖως τὰς ἀλύσσους τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτῆς τῆς Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒΰν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

Δύω μεγαλοφυεῖς ἄνδρες περιορίζουσιν εἰς ἑαυτοὺς ἅπαντα τῶν φυσικῶν καὶ διαιοητικῶν κόσμων· ὁ Μέγας, λέγω, Ἀλέξανδρος, καὶ ὁ Σταγειρίτης Ἀριστοτέλης. Παράδοξος τῷ ὄντι ἡ ὀρμηὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον τοῦ χρόνου. Πολλοὶ πολλάκις εἶπον καὶ ἡ πείρα τὸ ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἡ φιλοσοφία ἀκολουθεῖ τὴν πολιτικὴν κίνησιν, καὶ αὐτὴ ἐκείνην. Πανταχοῦ θεωρεῖ τις γιγαντιώδη ἐπιχειρήματα. Ὁ Ἀλέξανδρος θέλει νὰ ἐξουσιάσῃ μονοκρατορικῶς ὅλην τὴν Οἰκουμένην· ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις· εἷς δὲ ἄγαλματοποιὸς ὑπόσχεται νὰ μεταβάλλῃ τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος εἰς ἄγαλμα τοῦ Ἀλεξάνδρου κρατοῦντος ἐπὶ τῆς παλάμης τῆς μιᾶς χειρὸς μεγίστην τινὰ πόλιν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην νὰ διέρχεται πλώϊμός τις ποταμός. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνώνει εἰς ἑαυτὸν τὴν βασιλείαν τῆς γῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης περιορίζει εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν ἀνθρώπινον φιλοσοφίαν. Ὁ πρῶτος νομοθετεῖ τὰ ἔθνη· ὁ δεύτερος κανονίζει τὰς ἐπιστήμας καὶ νομοθετεῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων· ὁ μὲν δὲν τυχράττεται ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐπιχειρήματος· ὁ δὲ Σταγειρίτης δὲν ἐκπλήττεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν γνώσεων. Ἀμφότεροι, ὡς ὁ μυθολογούμενος Ἄτλας, ἐγείρουσι χωρὶς κλίσιν τῆς κεφαλῆς, ὁ μὲν ἀπεριόριστόν τινα Μοναρχίαν· ὁ δὲ τὸν ὑπέρτατον ὄγκον τῶν ἐπιστημῶν. Ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ νὰ χωνεύσῃ ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ἓν ἔθνος· ὁ δὲ ἐπιχειρηματίας Ἀριστοτέλης ζητῶν τὸν σύνδεσμον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσε-

ων διατάττει τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Διὸ καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος ὠνομάσθη ὁ εἷς, καὶ μέγας ὁ ἄλλος.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις περιορίζει εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐποχῆς, ἦτο μαθητὴς καὶ ἐναντίος τοῦ Πλάτωνος. Οὗτος εἶχε δημιουργήσει, ὡς εἰρέθη, νέον Κόσμον ὑπεράνω τοῦ αἰθέρος, καὶ ἐκεῖθεν ὑπορῶν εἰς τὴν σφίραν τῶν ἀφηρημένων εὐρίσκει τὸ κελὸν καὶ ὠφέλιμον εἰς τὸ δίκαιον, καὶ αὐτὸ πάλιν εἰς τὸ ὄσιον· τὸ δὲ πάνυ ἀγαθὸν εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ θεμελιωτὴς τοῦ περιπατητικοῦ Λυκείου σπουδάζει τὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τῶν φαινομένων ὁδηγεῖται μέχρι τῶν ἀφηρημένων. Ὁ πρῶτος, εὐφραϊνόμενος εἰς τὴν θέαν τῆς αἰδίου καλλονῆς, σπανίως καταβαίνει ὑποκάτω τῆς ἀτμοσφαιρας· ὁ δεύτερος σπανιώτερον ὑφούται ὑπεράνω τοῦ αἰθέρος. Οὗτος παρατηρεῖ πάντοτε τὰ φαινόμενα· στηρίζει τὰ θεμέλια τῆς φιλοσοφίας του εἰς τὴν πείραν καὶ τὸν λόγον, καὶ ἀποφεύγει τὴν βοήθειαν τῆς πλαστικῆς φαντασίας καὶ τῆς ὑψηλοτέρας θεωρίας.

Ὁ Ἀριστοτέλης, υἱὸς ἰατροῦ, ἤρχησεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων νὰ ἐξετάζη τὴν φύσιν, σπουδάζων καὶ μελετῶν πᾶν ὅ,τι ἐφευρέθη, ἢ ἐγράφη, ἢ ἄλλως πως ἐκοινοποιήθη ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν του περὶ τῆς φυσικῆς ὄντολογίας. Κάμνει σύνοψιν τῶν ἀναγνώσεων καὶ παρατηρήσεων του· καὶ, ἐναγκαλιζόμενος διὰ μιᾶς ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις, τὰς συγκρίνει πρὸς ἀλλήλας, εὐρίσκει τὰς ἀναλογίας, τὰς διατάττει ἐπιστημονικῶς, τὰς κλασοποιεῖ μεθοδικῶς κατ' ἀναλογίαν, καὶ ἀνοίγει πλατυτέραν τὴν ὁδὸν τῆς Ἰωνικῆς καὶ Κωϊκῆς Σχολῆς· τῆς πείρας, λέγω, καὶ τῆς παρατηρήσεως.

Ὁ Πλάτων, θεωρῶν τὰς τολμηρὰς συλλήψεις τῆς μεγαλοφυίας του, δημιουργεῖ ἰδεανόν τινα κόσμον, δίδει ὑπαρξιν εἰς τὰς αἰδίους ιδέας, ἢ πρωτότυπα, ὡς νὰ ἦτο παρῶν καὶ συνεργάτης

εις τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας τοῦ παντός. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀποβλέπων πάντοτε εἰς τὸ φαινόμενον καὶ τὸ πραγματικόν, ἐξετάζει καὶ διατάττει τὴν φύσιν· παρατηρεῖ τοὺς φυσικοὺς αἰ-
 δίους νόμους· καὶ μόλις ἐπὶ τέλους πλησιάζει ἡ θεωρία εἰς τὰς
 καθόλου ἐννοίας. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ μυστηρι-
 ώδης νεφέλη, ἡ κειμένη πάντοτε ὑπὸ τὸν θρόνον τῆς θεότητος·
 ἡ δὲ ἐπιστήμη τοῦ δευτέρου κεῖται εἰς τοὺς κόλπους τῆς φύ-
 σεως. Ἡ Ἀκαδημία ὁδηγεῖται ἀπὸ τὴν θεωρίαν. Τὸ Λύκειον
 ἀπὸ τὴν πείραν. Ἡ μὲν ἀναπτύσσει τὴν φαντασίαν, ἐξασθενοῦ-
 σα τὰς αἰσθήσεις· καὶ αὕτη ἡ ἀπάτη ἠδύνηι πολλάκις διὰ τὴν
 λαμπρότητα καὶ τὸ ποιητικὸν κάλλος. Ὁ Κικέρων ἐπεθύμει νὰ
 πλανᾶται μετὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἡ δευτέρα περιορίζει μαραίνου-
 σα τὴν πλαστικὴν φαντασίαν καὶ αὐξάνει τὴν πραγματικὴν κρί-
 σιν τῆς αἰσθήσεως. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Πλάτωνος εἶναι μεγαλο-
 πρεπὲς καὶ πλήρες γοητευτικῶν ἀγαλμάτων. Τὸ δὲ τοῦ Ἀριστο-
 τέλους εἶναι σοβρὸν καὶ διδακτικόν· ἀπλοῦν μὲν καὶ ἀκριβές·
 ξηρὸν ὅμως, ψυχρὸν καὶ χωρὶς πολλάκις χάριν. Ἡ θεωρία τοῦ
 πρώτου φέρει εἰς ἔνθεόν τινα ἔκτασιν· ἡ δὲ τοῦ δευτέρου εἰς πρα-
 κτικὴν τινα φιλοσοφίαν. Ὁ Πλάτων δημιουργεῖ· ὁ Ἀριστοτέλης
 συναθροίζει καὶ τεκτοποιεῖ.

Ἄλλ' ἡ ἐποχὴ τῶν συνόψεων τῆς κριτικῆς καὶ συστηματικῆς
 διαιρέσεως τῶν γνώσεων τῶν κανόνων τῆς τέχνης καὶ τῶν ἐ-
 πιστημῶν, εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐφευρέσεως καὶ
 τῆς αὐτοματικῆς δημιουργίας. Αὕτη εὐρίσκει καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 δημιουργεῖ. Ἐκείνη διατάττει λογικῶς τὰ εὑρημένα καὶ τὰ κα-
 νονίζει. Πρῶτον, παραδείγματος χάριν, δημιουργεῖται ἡ διάλε-
 κτος καὶ ἡ ῥητορική ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ὁρμὴν τῆς ἀνάγκης καὶ
 τοῦ πάθους, καὶ ὕστερον σχηματίζεται ἡ Γραμματικὴ καὶ ἡ ῥη-
 τορικὴ τέχνη, καὶ διορίζονται οἱ κανόνες αὐτῆς. Ἡ διαχωρίζουσα
 λοιπὸν γραμμὴ τῶν δύο αὐτῶν περιόδων τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας

εἶναι ἐπίσημος ἐναργής καὶ ὅλως διαφορετικὴ, καὶ ἀνάγκη νὰ διορισθῇ ἀκριβῶς, διὰ νὰ γνωρισθῇ ὁ Ἀριστοτέλης· ἢ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἢ μετ' αὐτὸν ἐποχῇ. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον παρατηρεῖται ἰσχυρὰ αὐτοματικὴ τις ὁρμὴ τῆς μεγαλοφυΐας, καὶ τῆς πλαστικῆς φαντασίης. Αὕτη ἔχει ἀπέναντι τῆς μελέτης καὶ ἐρεύνης τῆς τὸν θεὸν, τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἐκπλήττεται ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀντικειμένου· ζητεῖ, ἐξετάζει, εἰσχωρεῖ μέχρις ἀδύτων, καὶ ἐξέρχεται ἐνθουσιῶσα καὶ δημιουργός. Τοιαύτη ἦτο· ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὸν Θάλητα καὶ Πυθαγόραν, μέχρι τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος. Ἡ ἱστορία ἀπὸ τὸν Ἐκαταχίον μέχρις Ἡροδότου, Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος. Τοιαῦτα τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Φειδία, τοῦ Πραξιτέλου, τοῦ Ζεύξιδος. Ἡ ποίησις ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι Πινδάρου καὶ Εὐριπίδου· ἡ εὐγλωττία μέχρι Δημοσθένους· ἐρευρητικὴ δηλαδὴ καὶ δημιουργικὴ. Τὸν αὐτὸν λόγον ἔχουσι καὶ αἱ πατριωτικαὶ ἀρεταί.

Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον ἐξασθενεῖ ἡ αὐτοματικὴ ὁρμὴ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἡ πλαστικὴ φαντασία· εἶναι ἀποθετικὸς τις καιρὸς· χρόνος κρίσεως ἢ ἀδυναμίας· καὶ, καθόσον ὀλιγοστεύει ἡ δημιουργικὴ εὐρρωττία, τοσοῦτον αὐξάνει ἡ μιμητικὴ, ἡ κριτικὴ, τὰ σχόλια καὶ ἡ πολυμάθεια. Ἡ ἐλευθερία ἐξασθενεῖ. Ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἔννοια τοῦ ὀσίου ἀδυνατεῖ· ὀλιγοστεύουν αἱ πατριωτικαὶ ἀρεταί· χάνεται ἡ τολμηρὰ ἐκείνη δύναμις τῆς δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ περιορίζεται ἡ δικαιοδικτικὴ ἐνέργεια εἰς τὴν σύνοψιν, τὰ σχόλια, εἰς τὴν συστηματικὴν διείρησιν τῆς φιλοσοφικῆς ἐφευρέσεως, καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Οὗτος εἶναι ὁ καιρὸς τῆς Γραμμικτικῆς. Οἱ Φιλόσοφοι, οἱ Ποιηταί, οἱ Τεχνῖται δὲν δημιουργοῦσιν ἀριστουργήματα, ἀλλὰ μιμοῦνται, καὶ κανονίζουσιν.

Ἡ αὐτὴ ἀναλογία παρατηρεῖται, ὡς εἰρήθη, καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον· ὁ καθ' ἑξῆς καὶ φύσιν ἐνάργετος καὶ ὁ ἥρωος ἐνεργεῖ

καὶ πράττει ἐξ αὐτομάτου· ὁ μιμητὴς σκέπτεται ἀποδεικνύων τὸν ἡρωϊσμόν του· εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐφάνη παράδοξος ὁ ἐνθουσιασμός τῶν τριακοσίων· ὁ καθεὶς ἠσθάνετο ἐσωτερικῶς, ὅτι εἰς παρομοίαν περίστασιν ἐδύνατο νὰ πράξῃ τὸ αὐτό. Εἰς τὴν πρώτην ἐποχὴν ἢ αὐτὴ ἐμδρύμῃσις, ἢ αὐτὴ ἔννοια προσβάλλει διὰ μιᾶς εἰς μυριάδας ἀνθρώπων· ἢ ἔννοια τῆς ἀθανασίας, τῆς ἀρετῆς, τὸ φιλόπατρι, διαδίδεται καὶ ἐμψυχούται, κυκλοφοροῦσα εἰς τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν. Ἐκ τούτου αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις τῆς Σπάρτης, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς παλαιᾶς Ῥώμης κ.τ.λ. Ὅθεν, καθὼς ὁ μερικὸς ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ἡ κοινωνία ἔχει περίοδον αὐθορμήτου δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καὶ σκεπτικῆς καὶ μιμητικῆς κινήσεως. Ἀνάγκη λοιπὸν, τὸ ἐπαναλαμβάνω, νὰ χωρίσῃ καὶ ἐναργῶς νὰ διακρίνῃ τις τὰς δύο διαφορετικὰς περιόδους: ἡγουν τῆς αὐτοματικῆς ὁρμῆς, τῆς δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ τῆς μιμητικῆς καὶ κανονικῆς μετὰ λόγου κινήσεως. Εἰς τὴν πρώτην ἐφορεύει ἡ πλαστικὴ φαντασία· εἰς τὴν δευτέραν ἢ μεθ' ὑπολογισμοῦ κρίσις, μίμησις, καὶ ὁ μετὰ λόγου κανονισμός. Ἄν εἰς ὀλίγας λέξεις ἐσαφηνίσθησαν αἱ δύο διαφορετικαὶ περίοδοι τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, περὶ τῶν ὁποίων δύναται τις βιβλίον σπουδαῖον νὰ συνθέσῃ, θέλει εὐκολωτέρως ἐννοήσῃ ἐξ ἰδίων ὁ σκεπτικὸς ἀναγνώστης τὴν διαφορὰν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, καὶ τῆς μιμητικῆς πείρας καὶ διαιρέσεως.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη μὲ φιλοσοφικὸν τῷ ὄντι νοῦν, καὶ εἰς καιρὸν τῆς εὐτυχοῦς ἔτι ἐποχῆς· ἐμαθήτευσεν περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη ὑπὸ τὸν Πλάτωνα (α), καὶ ἐτελεύτησεν εἰς τὸν βραχυσμὸν τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καθ' ὃν καιρὸν ἐξέπνευεν καὶ ὁ

(α) Διογένης Λαέρτιος. Βιβλ. V. σ. 305. Ἀριστοτ.

Δημοσθένης εἰς τὴν Καλαύρειαν (α): ἦγουν ἐγεννήθη εἰς ἐποχὴν ἐλεύθερον καὶ δημιουργικὴν· ἠύξησεν, ὅτε ἓνας νέος ἀπεφάσισε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἐχυτὸν ἅπασαν τὴν μοναρχίαν τῆς γῆς· καὶ ἀπέθανεν, ὅταν ἡ δουλοσύνη ἦτον συστηματικῶς στερεωμένη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον. Εἰς τὸν Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον τελειώνει ἡ ἐλευθερία· εἰς τοὺς διχόχους στερεοῦται ἡ δουλοσύνη· εἰς τὸν Πλάτωνα παύει ἡ δημιουργικὴ μεγαλοφυΐα· καὶ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἀρχινᾷ ἡ Ἀλεξανδρινὴ πολυμαθία. Ὁ Σταγειρίτης λοιπὸν κλείει τὴν πρώτην περίοδον, καὶ γίνεται κορυφαῖος τῆς δευτέρας· ἔχει μέρος ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν ἰσχὺν τῆς πρώτης, καὶ τὴν πολυμαθειάν τῆς δευτέρας· εἶναι ὁ ἔσχατος ἐκείνης κρίκος, καὶ ὁ πρῶτος ταύτης. Μετ' αὐτὸν ἡ μὲν δημιουργικὴ μεγαλοφυΐα ἐξασθενεῖ· ἡ δὲ μιμητικὴ καὶ σχολαστικὴ ἐξαπλοῦται. Τοῦτο ἐφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀλεξανδρείαν. Τὸ αὐτὸ βλέπει φανῆ πάντοτε καὶ πανταχοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας.

Ὅθεν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶναι δημιουργός, ἀλλὰ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος διαρρυθμητὴς τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, τὰς ὁποίας συμπεριέλαβεν εἰς τετρακόσια περίπου συγγράμματα, (α) διαλεχθεῖς περὶ μιᾶς ἐκάστης ἐξηκριβωμένως καὶ ἐπαγγελματικῶς. Διὸ συναθροίσας πᾶν ὅ,τι εἰρέθη πρὸ αὐτοῦ ἢ ἐγράφη, κανονίζει τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας· καθότι εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν· ἦγουν τὰ πολιτικά, συνήθροισεν ἑκατὸν πενήκοντα ὀκτὼ νομοθεσίας δημοκρατικὰς, ὀλιγαρχικὰς, ἀριστοκρατικὰς, καὶ τυραννικὰς πολιτείας. Οὗτος ἔδωκεν ὁρισμοὺς εἰς τὰ πράγματα· ἔκχμεν

(α) Λαέρτ. αὐτόθι. φ. 306.

(β) Λαέρτ. βιβλ. V. φ. 323.

έντελές σύστημα λογικῆς. Ἡ θεωρία τῶν συλλογισμῶν του κατέστρεψε τὴν συφιστικὴν τερατολογίαν· ἐστερέωσεν ἐπιστημονικῶς τὴν Πολιτικὴν Νομοθεσίαν, καὶ τὴν Ψυχολογίαν. Κατέγραψε τοὺς κανόνας τῆς Ποιήσεως, τῆς Ῥητορικῆς· διήρσε τὰς Ἐπιστήμας. Πατὴρ τοῦ διανοητικοῦ ὀργάνου, τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, τῆς Φυσιογνωμίας, ἤνοιξε πλατυτέραν ὁδὸν εἰς τὴν Φυσικὴν καὶ Μεταφυσικὴν. Δὲν διέκρινεν ἴσως πάντοτε τὸν Δημιουργὸν ἀπὸ τὴν Δημιουργίαν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ· διότι εἶναι μᾶλλον ὕλικός, ἀκολουθῶν τὰ ἔγνη τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς. Προχωρεῖ δὲ πάντοτε διὰ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἄγνωστον, καὶ ἀπὸ τὸ μερικὸν φθάνει εἰς τὸ καθόλου. Διὰ τοῦτο προσβάλλων ἐκ πρώτης ἀρχῆς ὄχι ἐκ πλαγίου, ἀλλ' ἀμέσως καὶ κατ' εὐθείαν κατὰ τῆς Ἀκαδημίας, ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν τῶν ἐμφύτων ιδεῶν· διότι δὲν ἔχομεν περὶ αὐτῶν οὐδεμίαν συνείδησιν. Πᾶσα γνῶσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αἰσθήσεως· ὅθεν Μηδὲν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Ἡ πείρα καὶ ἡ παρατήρησις ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς φύσεως· ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον· ὃ δὲ συλλογισμὸς αἰσθημα καὶ ἀντίληψιν. Ὡστε χωρὶς τὰ συγκεκριμένα, δὲν ὑπάρχουσι τὰ ἀφηρημένα. Αὐτὰ δὲν δημιουργεῖ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἀφοῦ πρότερον λάβῃ τὴν ὕλην ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Δὲν ἐδέχετο τὰς πρωτοτύπους εἰκόνας· διότι, ἂν τὰ ὄντα ἐδημιουργήθησαν κατ' ἰδεχνόν τινα τύπον, τὸ αὐτὸ δὲ ὄν λαμβάνει μυρίας μορφάς, ἐπόμενον ἦτο νὰ ὑπάρχωσι μυρία πρωτότυπα δι' ἓν μόνον ὄν. Πῶς μία εἰκὼν ἠδύνατο νὰ παράξῃ ἐνταυτῷ καὶ τὸ γένος καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἄτομα; Ἄρα πρωτότυπος ἰδέα δὲν ὑπάρχει, ἔλεγεν, εἰμὴ εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Ἀκαδημιακῶν (α).

(α) Ἄριστοτ. Ἄναλ. Βιβλ. Γ. Κεφ. 2 Ἐκδ. Duval. Μετάφ. Βιβλ. Ι.

Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται διπλὸν τὸν φιλοσοφικὸν λόγον: τὸν ἐκ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τὸν ἐκ τῆς λέξεως· τὸν μὲν πρακτικόν, τὸν δὲ θεωρητικόν. Ὁ πρῶτος ἐναγκαλίζεται τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν καὶ ἐπομένως τὴν κατὰ πόλιν καὶ κατ' οἶκον κοινωνίαν· ὁ δεύτερος τὸν φυσικὸν καὶ τὸν λογικόν. Πρὸς εὗρεσιν δὲ τῆς πιθαιότητος καὶ τῆς ἀληθείας μετεχειρίσθη τὴν διλεκτικὴν καὶ ῥητορικὴν· καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀναλυτικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, διορίζων πλῆθος κανόνων πρὸς εὗρεσιν, πρὸς κρίσιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν. Κριτήριον δὲ τῆς ἀληθείας ἐδέχετο τὴν αἴσθησιν διὰ τὰ κατὰ φαντασίαν ἐνεργήματα, καὶ τὸν νοῦν διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν. Ἡ πρώτη ἔρχεται ἐκ τῶν ἔξω, ἡ δευτέρα ἐκ τῶν ἔσω. Δύω ἄρα εἶδη ἀρχῶν, τὸ μὲν ἀναφορικὸν διὰ τῆς αἰσθήσεως, τὸ δὲ ἀπόλυτον εὕρισκόμενον εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Αὕτῃ εἶναι ἡ καθόλου ἀρχή, ὡς ἡ ἀνάγκη, ἡ καθολικότης, καὶ ἡ οὐσία τῶν ὄντων (α). Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη: ἡγουν ὁ καθόλου λόγος συνίσταται εἰς τὰς εἰσημέας καθόλου ἀρχάς (β). Ὡστε ὁ Στγχειρίτης, ἀρνηθεὶς πρότερον, ἐπλησίασεν ὕστερον καὶ ἄκων εἰς τὰς Πλατωνικὰς ιδέας. Ἡ καθολικότης ἀπικτεῖ τὴν ἀνάγκην, καὶ αὕτῃ ἐκείνην. Ὡστε οὐσία εἶναι τὸ δι' οὗ ὑπάρχει ἐξ ἀνάγκης τὸ ὄν (γ). Τὸ δὲ Λύκειον, διὰ τὴν φάνεται, ὅτι διαφέρει ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ἀρχινᾷ τὴν

Ι. Κεφ. 7. καὶ Βιβλ. VII. Κεφ. 14 καὶ 15. Ἀναλ. ἐκ τῶν Πρωτ. Βιβλ. Ι. Κεφ. 30. Ἀναλ. ἐκ τῶν ὕστερων. Βιβλ. Ι. Κεφ. 1-2-8 καὶ 18. Ἐκτ. de deux-Ponts.. Ὅρα τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστ. περὶ Ῥητωρ. Ποιητικ. Τέχνης κ.τ.λ.

(α) Ἀριστοτ. ἐκ τῶν ὕστερ. Βιβλ. Ι. Κεφ. Ι.

(β) Ἀριστοτ. Ἀναλ. ἐκ τῶν πρώτ. Βιβλ. Ι. Κεφ. 2-3-12-17 καὶ Βιβλ. ΙΙ. Κεφ. 24. Καὶ ἀνάλ. ἐκ τῶν ὕστερ. Βιβλ. Ι. Κ. 1-4-6 καὶ ἐφεξῆς.

(γ) Ἀριστοτ. αὐτόθι. Βιβλ. Ι. Κεφ. 4-6.

E. P. K. T. II
IOANNINA 2006

φιλοσοφίαν του δι' ὀρισμῶν· ὁ δὲ ὀρισμὸς ἀπαιτεῖ τὴν σύγκρι-
σιν· ἤγουν ἀτομικὴν ἰδέαν καὶ γενικὸν κέντρον. Καθότι, ἂν δὲν
ὑπῆρχε κοινὸν κέντρον αἰσθητηρίων, δὲν ἠθέλαμὲν ποτε παρα-
βάλλει δύο ἀντιλήψεις, οὔτε ἐννοήσει τὴν διαφορὰν αὐτῶν, καὶ
ἐπομένως τὸν ὀρισμὸν καὶ τὴν καθολικότητα (α).

Ἡ μὲν κακία εἶναι, ἔλεγεν, ἰκανὴ μόνη διὰ νὰ προξενήσῃ
τὴν κακοδαιμονίαν· ἡ δὲ ἀρετὴ μόνη δὲν εἶναι αὐτάρκης πρὸς
εὐδαιμονίαν (β). Ὡστε τὸ πάνυ ἀγαθὸν καὶ ἡ εὐδαιμονία εἶναι
συμπλήρωμα ἐκ τριῶν ἀγαθῶν: ἐκ τῆς εὐφροσύνης, ἢ τῆς φρο-
νήσεως, τῆς ψυχῆς, ἐκ τῆς ὑγείας τῆς ἰσχύος κ.τ.λ. τοῦ σώ-
ματος, καὶ ἐκ τῶν ἐκτός: ἤγουν πλούτου δόξης καὶ τῶν τοι-
ούτων. Ἐπομένως ὁ σοφὸς αὐτοῦ δὲν ἦτον ἀνήρ ἀπαθῆς, ἀλλὰ
μετριοπαθῆς. Διὸ καὶ εἶδη βίων τρία: θεωρητικὸς, πρακτικὸς
καὶ ἡδονικὸς.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος καὶ ἀκίνητος· ἀλλ' ἡ πρόνοια αὐτοῦ,
κατὰ τὸν Σταγειρίτην, δὲν ἐκτείνεται ἐκτός τῶν οὐρανίων· τὰ
δὲ ἐπίγεια διοικοῦνται κατὰ τοὺς γενικοὺς νόμους καὶ τὴν πρὸς
ἄλληλα συμπάθειαν. Ἐδέχετο πρὸς τὰ παλαιὰ τέσσαρα στοι-
χεῖα, καὶ πέμπτον αἰθέριον. Ἡ δὲ ψυχὴ εἶναι ἐπίσης ἀσώμα-
τος, καὶ ἡ ἐντελέχεια εἶναι ἡ τελειότης τοῦ φυσικοῦ καὶ ὀρ-
γανικοῦ σώματος δυνάμει ζῶν ἔχοντος.

Ἡ δὲ νοητικὴ δύναμις εἶναι κοινὴ εἰς ὅλα τὰ ζῶα, διότι ὅλα
κρίνουσιν· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν φυλάττουσι τὴν κρίσιν, παρόντος
μόνον τοῦ αἰσθητοῦ ἀντικειμένου· καὶ τὴν χάνουσιν ἀπόντος αὐτοῦ.

(α) Ἀριστοτ. αὐτόθι. Βιβλ. Η. Κεφ. 12.

(β) Ὅρα Λαέρτ. Βιβλ. V. φ. 320. Τὴν τε ἀρετὴν μὴ εἶναι αὐτάρκη
πρὸς εὐδαιμονίαν. Προσδεῖσθαι γὰρ τῶν τε περὶ σῶμα, καὶ τῶν ἐκτός ἀ-
γαθῶν. Τὴν μὲν τοι κακίαν αὐτάρκη πρὸς κακοδαιμονίαν, κἂν ὅτι μάλι-
στα παρῆ αὐτῇ τὰ ἐκτός ἀγαθὰ καὶ τὰ περὶ σῶμα.

Ὁ δὲ ἄνθρωπος διαφυλάττει τὴν κρίσιν, καὶ παρόντος καὶ ἀπόντος τοῦ αἰσθητοῦ. Ὡστε, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε διαφέρει τῶν ἄλλων ζώων, εἰμὴ κατὰ τὴν ἐνθύμησιν! Ἀλλὰ ποῖον ἐκ τῶν ζώων ἔφθασεν εἰς τὴν καθολικὴν νόησιν, τὸν λόγον, τὴν αἰτίαν; Ἐκ δὲ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἀριστοτέλους ἔπεται, ὅτι αἱ γνώσεις τῶν μὲν ζώων εἰσὶν ἀτομικαί· αἱ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡς διαφυλάττοντος τὰς ιδέας, καὶ παρόντος καὶ ἀπόντος τοῦ ἀντικειμένου, εἰσὶ γενικαὶ καὶ καθόλου· πλὴν αἱ καθόλου ιδέαι, ἀπαιτοῦσι τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ἀναλογίαν, τὰς ὁποίας εὕρισκει ὁ νοῦς καὶ ὄχι ἡ αἴσθησις. Ἄν λοιπὸν θεωρῆ τις τὰ καθόλου αὐτὰ πρὸς ἑαυτὰ, εὕρισκει τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης καὶ προσαρμόττων αὐτὰς εἰς τὴν γένεσιν τῶν πραγμάτων, προάγει τὰς τέχνας! Ἡ δύναμις τοῦ καθολικεύειν· ἦτοι ἡ καθολικὴ νόησις, εἶναι, λέγει, τέλος πάντων ιδιότης ἐμφυτος τῆς ψυχῆς (α). Ὡστε, ἂν τὸ γενικὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὸ μερικὸν, καὶ τὸ ὑποκειμενῶδες χωρὶς τὸ ἀντικειμενῶδες· ἂν συγχωρῆται ὁ τρόπος οὗτος τοῦ λόγου, δὲν δύναται ἐπίσης νὰ ὑπάρξωσιν αἱ καθόλου ιδέαι ἄνευ τῆς δυνάμεως τοῦ καθολικεύειν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι εἶναι ζῶον λογικόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ἀντιβαίνει εἰς τὸ ἀξίωμα τὸ, Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Ὡστε ἀρνούμενος κατ' ἀρχὰς τὰς ἐμφύτους ιδέας, ἠναγκάσθη εἰς τὸ τέλος νὰ ὁμολογήσῃ ἐμφυτον τὴν ἐννοιαν τῆς ἐπιστήμης· ἦγουν τῆς καθολικότητος ἦτοι τῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀριστοτέλης γνωρίζει τὴν ὑπαρξίν τῶν φυσικῶν ὄντων, διὰ τοῦ πρώτου εἶδους τῆς γνώσεως· ἦγουν τῶν αἰσθήσεων· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου· ἦτοι τῆς καθολικότητος, εὕρισκει τὴν ἀναλογίαν καὶ τὸν σύνδεσμον, καὶ

ἐπομένως τὸ διατί: ἤτοι τὴν αἰτίαν (α). καὶ τοῦτο καλεῖται ἐπιστήμη· τὸ αὐτόματον καὶ φαινομενῶδες δὲν εἶναι ἢ ἐπιστήμη· αὕτη κεῖται, ὡς φαίνεται, μετὰξὺ ἀνάγκης καὶ καθολικότητος· διότι πᾶν ἀποτέλεσμα παράγεται ἀναγκαίως ἀπὸ μίαν αἰτίαν. Τὸ ὑποκείμενον λοιπὸν τῆς ἐπιστήμης συνίσταται εἰς τὸ, ἐστὶ, τί ἐστὶ, ποῦν ἐστὶ, καὶ τὸ διατί ἐστὶν αὐτὰ σχηματίζουσι τὴν γνῶσιν καὶ τὴν αἰτίαν.

Ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς οὗτος φιλόσοφος διήρει τὰς γνῶσεις εἰς πειραματικάς: ὡς ἡ ἱστορία τῶν ζώων κ.τ.λ. εἰς θεωρητικάς: ἢ περὶ αἰτίου· καὶ εἰς μικτάς. Εἰς πᾶσαν δὲ οὐσίαν διακρίνει ὕλην, καὶ σχῆμα· ἡ πρώτη ἔχει πρὸς τὸ δεύτερον τὸν λόγον τοῦ δυνατοῦ πρὸς τὴν δύναμιν. Ἰλη, λέγει, ἄνευ σχήματος δὲν ἐννοεῖται· τὸ σχῆμα ἐντυπώνει εἰς τὴν ὕλην τὸν ἰδικὸν χαρακτῆρα, καὶ τοῦτο ὀνομάζει ἐντελέχειαν, ἥτις εἶναι ἡ τελειότης, τρόπον τινά, τοῦ ὄντος, οἷον πρέπει νὰ ᾔηται. Ἡ δὲ μεταφυσικὴ ζητεῖ τὰς καθόλου αἰτίας, καὶ εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐπιστήμη· ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ τέχνη ἔχει ἰδιαίτερον λόγον, ἔπεται νὰ ἔχη καὶ ἰδιαιτέραν μεταφυσικὴν. Ἡ δὲ γενικὴ πασῶν εἶναι καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν: ἤγουν ἡ ἀπόλυτος γνῶσις καὶ ὁ καθόλου λόγος.

Ἐκ τῶν εἰρημένων σχηματίζει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ὄντολογίαν του. Ἄν ἀφαιρέσῃ τις ἀπὸ τὸ δεῖνα σῶμα πᾶσαν αὐτοῦ ιδιότητα καὶ πᾶν γνῶρισμα, μένει ἡ ὕλη· ἀλλ' ἄνευ σχήματος ἡ ὕλη δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἡ ἔνωσις ἄρα αὐτῆς μετ' ἐκείνου ἀποκαθιστᾷ τὴν οὐσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Πλούταρχος εὕρισκει ἀναλογίαν τινὰ μετὰξὺ τῶν Ἀριστοτελικῶν σχημάτων, καὶ τῶν πρωτοτύπων Πλατωνικῶν ἰδεῶν (β). Ἡ διαφορὰ συνίσταται, ὅτι ὁ μὲν

(α) Ἀριστοτ. αὐτόθε. Βιβλ. I. κεφ. 9. καὶ Βιβλ. II. κεφ. 12--13.

(β) Πλούταρχ. Ἀρεσκεντα Φιλοσόφοις Βιβλ. I. Κεφ. 10.

Πλάτων χωρίζει τὰς ἰδέας του ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐντυπώνει τὸ σχῆμά του εἰς τὸ αἰσθητόν· καὶ διὰ τοῦ νοῦς τὸ χωρίζει ὑπερον ἀπὸ τὴν ὕλην εἰς τὸ τέλος τῆς ὄντολογίας του, καὶ φθάνει εἰς τὴν πρώτην αἰτίαν· καθότι ἡ κίνησις ἀπαιτεῖ τὸ κινουόν, καὶ οὕτως πλησιάζει εἰς ἀκίνητόν τινα ἀρχήν: μονάδα αὐτοκίνητον, τελείαν, αὐτάρκη, ἀναλλοίωτον καὶ πάνσοφον, ἥτις εἶναι ὁ Θεός (α).

Ὁ Σταγειρίτης εἶναι ὑλικώτερος, καθὼς καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς, ὡς πρὸς τὸν Πυθαγόραν καὶ τὴν Ἀκαδημίαν. Παρατηρεῖται ὅμως, ὅτι οἱ παλαιοὶ σοφοί, ὅποινδ ἤποτε εὐθυβολίαν ἠκολούθησαν πρὸς ζήτησιν τῆς ἀληθείας, ἔφθασαν ἅπαντες, κατ' εὐθεῖαν ἢ ἐκ πλαγίου, εἰς κοινόν τι κέντρον, εἰς πρώτην τινὰ ἀρχήν: τὴν ἀληθινὴν βάσιν τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκευτικῆς. Ἄπαντες ἀπὸ τὸν Θάλητα μέχρις Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἐπισημοτέρων ὀπαδῶν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου ἐκτός, ἴσως, ὀλίγων ἀθλίων σοφιστῶν, ἐγνώρισαν καὶ ὁμολόγησαν τὸν ὕψιστον Δημιουργὸν τῶν ὄλων. Καὶ αὕτη ἦτον ἡ πρὸ τῆς θείας Οἰκονομίας, ἡ τοῦ ὀρθοῦ λόγου θρησκευτικὴ πεποιθήσις καὶ ἠθικὴ.

Ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ ἠθικά του, εἶναι φύσει ἐνεργητικὸς· ἡ δὲ ἐνέργεια ἔχει τὸν πρὸς ὄν ὄρον· αὐτὸς δὲ εἶναι ἡ ζήτησις τοῦ ἀνωτάτου ἀγαθοῦ. Ἡ εὐδαιμονία δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν τελείαν ἀποχὴν τῆς ἡδονῆς, ἀλλ' εἰς τὴν μετὰ λόγου χρῆσιν· ὥστε μένει ἀχώριστος τῆς ἀρετῆς. Τὸ κοινωνικὸν Δίκαιον καὶ τὸ καθήκον εἶναι ἡ νομικὴ ἰσότης· ἡ δὲ δικαιοσύνη καὶ ἡ ποινὴ στηρίζεται εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου· ὥστε ἡ βάσις τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς τοῦ Λυκείου εὐρίσκεται εἰς τὸ πολιτικὸν δικαίωμα (β). Ἡ δὲ τῆς Ἀκαδημίας,

(α) Ἀριστοτ. Μεταφυσ. Βιβλ. XIV. Κεφ. 1—6. Καὶ Φυσ. Βιβλ. VIII. Κεφ. 4—9 καὶ περὶ Κόσμου. Κεφ. 6.

(β) Ἀριστοτ. ἠθικ. Νικομάχ. Βιβλ. II. Κεφ. 2—3.

ἀναχωροῦσα ἀπὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάβλητόν τινα ἀρχὴν, φθά-
νει εἰς τὴν κοινωνικὴν ὑποχρέωσιν καὶ εἰς τὸ καθῆκον ἐνὸς ἐ-
κάστου· ὥστε ὁ παραβάτης τούτου γίνεται διπλάσιως ὑπεύθυ-
νος: τῆς θείας, λέγω, Ἀρχῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς πρὸς ἀλλήλους
ὁμολογίας. Ὁ δὲ παραβάτης τῶν Περιπατητικῶν ἀντιβαίνει ὡς
πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ ὡς πρὸς τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον· ὥ-
στε, ἂν δὲν χειραγωγῆται ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἔννοιαν τοῦ Αὐτοδικαίου
δύναται νὰ ὑποπέσῃ εἰς ἄτοπα, ὡς ἠκολούθησεν εἰς αὐτὸν τὸν διδά-
σκαλον τοῦ Λυκείου, λαλοῦντος περὶ δουλείας. Ἡ περὶ τούτου γνώμη
τοῦ ὑβρίζει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως εὐρεθῶσι περιστάσεις
τοιαῦται, ὥστε νὰ λογισθῇ πρὸς καιρὸν ὠφέλιμος, κατὰ
δυστυχίαν, δουλεία· ἀλλ' ὄχι νὰ κανονίζηται δι' ἀρχῶν
καὶ φιλοσοφικῶν ἀξιωμάτων, στηριζομένων εἰς αὐτὴν τὴν
εὐγενῆ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴν θέλησιν τοῦ Δημιουργοῦ.

Τὸ ὄργανον τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσὶν οἱ κανόνες τοῦ νοῦς πρὸς εὐ-
ρεσιν τῆς ἀληθείας. Αἱ ἰδέαι ἡμῶν εἰσὶν ἀτομικαί· καθότι πᾶν
αἰσθητὸν προσβάλλει ἀτομικῶς εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἐκ τῆς ἐνώ-
σεως ὁμῶς δύο, ἢ πλειοτέρων ἀντικειμένων, γεννᾶται ἡ ἔννοια
τῆς ποιότητος· τὸ δὲ ἀντικείμενον, θεωρούμενον ὡς πρὸς ἐ-
αυτὸ, παράγει τὴν ἔννοιαν τῆς ποιοτήτος· θεωρούμενα δὲ
πρὸς ἀλλήλα, τὴν ἰδέαν τῆς ἀναφορᾶς. Καὶ, ἂν εἰς αὐτὰς
προσθέσῃ τις τὴν ἐνέργειαν, τὸν χρόνον, τὸ διάστημα, τὸ γένος, τὸ εἶ-
δος, τὸ συμβεβηκὸς κ.τ.λ. ἔξει τὰς δέκα πολυθρῦλλήτους κατηγο-
ρίας τοῦ Λυκείου (α). ὅλα ταῦτα θεωρούμενα χωρισμένα δὲν εἶ-
ναι οὔτε ἡ ἀλήθεια, οὔτε ἡ ἀπάτη, ἀλλὰ τὰ ὄργανα, δι' ὧν ὁ
νοῦς ἐνώνει, προσαρμόττει καὶ ἀποφασίζει· αὐτὴ δὲ ἡ ἀπόφα-
σις, ἢ κρίσις, σύγκειται ἐκ τριῶν· πρῶτον ἐξ ὀνόματος, ἢ τῆς ὕ-

(α) Ἀριστοτ. Κατηγορ. Κεφ. 3—9.

λης· δεύτερον ἐκ ῥήματος· καὶ τρίτον ἐκ χαρακτῆρος καταφρατικῷ ἢ ἀποφατικῷ (α)· ἡ δὲ ἐργασία ὁμαζέται συλλογισμὸς, καὶ τὸν ὁποῖον ἀνέλυσε μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, καταγράφων τοὺς ἀληθεῖς αὐτοῦ κανόνας, οἵτινες πρὸ δύο καὶ εἴκοσιν ἑκατονταετηρίδων χειραγωγοῦσι τὴν ἀνθρώπινον διάνοιαν. Εἰς ἓνα λόγον τὰ συγγραμματα τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσὶν ἡ γενικὴ, τρόπον τινά, γραμματικὴ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ὡστε, ἐνῶ ἡ Ἀκαδημία ἐκυρίευσεν τὴν θεωρητικὴν ἐνέργειαν τῶν Σκεπτικῶν σοφῶν, τὸ Λύκειον δεσπόζει ἐκτοτε τὰς διδασκαλικὰς καθέδρας. Ἡ μὲν ἐνηγκαλίσθη τὴν θεωρητικὴν μελέτην· τὸ δὲ τὴν πειραματικὴν φιλοσοφίαν. Ὡστε ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐμερίσθησαν τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπινου νοῦς (β), καίτοι ἐναντίοι.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους ἡμελήθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἔχοντας ζωηρὰν φαντασίαν· καὶ ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, καταφρονητὰς κατ' ἀρχὰς πάσης μαθήσεως. Ἀλλὰ μεταβάσας εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐσχολάρχησεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· οἰκειώθη μετὰ τῶν Ἀράβων· μετεκομίσθη παρ' αὐτῶν πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην· προέδρευσε τὸν Μεσαιῶνα. Οἱ δὲ νεώτεροι Καρτέσιος, Βάκων, Νεύτων, Λώκιος κ. τ.λ. τὴν ἀντικατέστησαν πάλιν εἰς τὴν ἀληθινὴν αὐτῆς θέσιν.

Ὁ Αἰζόνιτιος, ὁ Κάντ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν ἀνεπέωσαν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Γερμανίαν· ὁ φιλόσοφος Κουζέν τὴν μετέφερεν εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἤδη ἐξαπλοῦται εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης προεδρεύει πάντοτε τὸν κλάδον

(α) Ἀριστοτ. Σοφ. Ἐπιχείρ. κ. τ. λ.

(β) Gurlitt. Esquise de l' Histoire de la philosophie. pag. 114.

Ὁ Συγγραφεὺς λαλεῖ περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους μετὰ κρίσεως καὶ ἀκριβείας. Ὁρα Teneman. Histoire de la philosophie. Degirando Histoire de la philosophie.

τῶν φυσικῶν καὶ φυσιστορικῶν ἐπιστημῶν ὁ Πλάτων ἵπταται ὑπεράνω τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας.

Ὁ Θεόφραστος διεδέχθη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λυκείου, καὶ ἐσχολίασε τὰ συγγράμματα τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ· ὁ χρόνος ἠφάνισε τὸν πολῦτιμον τοῦτον θησαυρόν. Οὗτος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀριστοτέλους συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῶν φυτῶν, καὶ τοὺς περιβοήτους αὐτοῦ Χαρακτῆρας, τὰ ὅποια δεικνύουσιν ἐναργῆς καὶ τὴν πολυμαθειαν τοῦ Θεοφράστου, καὶ τὸν ἀναλυτικὸν καὶ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ νοῦν.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ κυρίως πρόοδος τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας· τῆς φιλοσοφίας ἐν γένει, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Παύει ἡ δημιουργικὴ μεγαλοφυΐα· ἄρχεται καὶ προεδρεύει ἡ μίμησις, τὰ σχόλια, ἡ πολυμαθεια, ἡ διαίρεσις κ.τ.λ. ὥστε εἰς διάστημα τινῶν ἑκατονταετηρίδων ὀλίγοι σοφοὶ ἄνδρες διήλθον τολμηρῶς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιστήμης, δημιουργοῦντες, καὶ διευθύνοντες τὸν ἀνθρώπινον νοῦν μέχρι τοῦ νῦν.

Ἡ δὲ Ἑλλάς σερηθεῖσα ἅπαξ τὴν ἐλευθερίαν της ἔγεινε πρῶτον μὲν ἐπαρχία Μακεδονικὴ ὕστερον δὲ Ῥωμαϊκὴ, Γραικορωμαϊκὴ κ.τ.λ. Ἡ φιλοσοφία, αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ αἱ ἐλευθέριοι τέχναι μετέβησαν εἰς ἄλλην καθέδραν· εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φιλομούσων Πτολεμαίων. Καὶ, ἂν ποτε σμικρότατος σπινθὴρ ἠρωϊσμοῦ ἀρχαίας ἀρετῆς καὶ φιλοσοφίας ἐφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦτον ἀποτέλεσμα ὄχι τῆς ἐνεσώσης καταστάσεως, ἀλλὰ τῆς προτέρας ἴσως ἐκείνης δημιουργικῆς εὐρωστίας. Ἡ Ἑλλάς ἦτον ἤδη προβεβηκυῖα καὶ ἀσθενής· ἡ παρ' ἡλικίαν αὐτῆς ζωηρότης, ὡς ἡ τῶν ψυχορραγούντων, εἶναι στιγμιαία, καὶ ἡ ἐσχάτη πάλη μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου· ἐγείρεται μὲν· ἀλλὰ παραχρῆμα πίπτει εἰς τὴν προτέραν της ἀδυναμίαν. Εἰς τί ἐδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ἡ εὐγλωττία τοῦ Δημοσθένους, ἡ φρόνησις τοῦ Φωκίωνος, ἢ ἡ διδασκαλία τοῦ Δαμψικίου;

Στρατώνος εἰς τὸ Λύκειον, ἢ αἱ θεωρίαι τῶν Πλατωνικῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Μακεδονίας, τὸν σπαραγμὸν τῶν διαδόχων, καὶ τῆς Ῥώμης τὴν καταδυναστείαν, ἥτις ἤθελε τὴν ἐλευθερίαν δι' αὐτὴν μόνην, καὶ τοὺς λοιποὺς λαοὺς νὰ τὴν δουλεύωσι;

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ Γ ο ν .

Π Ε Ρ Ι Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ , Ε Π Ι Τ Ω Ν Δ Ι Α Δ Ο Χ Ω Ν Τ Ο Υ Μ Ε Γ Α Λ Ο Υ
Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ .

Ἐνῶ ὁ δορυκτῆτωρ Ἀλέξανδρος διήρχετο, ὡς κεραυνός, τὴν Ἀσίαν, καταστρέφων, ἢ ἐγείρων βασιλείας καὶ ἔθνη, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν πρῶτον Ἄγίδα, ἐστοχάσθησαν νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγὸν· ἀλλὰ νικηθέντες παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἡ μὲν Σπάρτη ἔχασε τὸν στρατηγὸν τῆς, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἠναγκάσθησαν νὰ καταδικάσωσι τὸν Δημοσθένην, δεχόμεναι ἀμφότεραι τὸν νικητὴν. Πᾶσα δημοκρατία ἀνεκάλει διὰ προσταγῆς τῆς Μακεδονικῆς Αὐλῆς τοὺς ἐξορίστους, καὶ εἰς αὐτοὺς ἐνεχειρίζε τὰς κοινὰς ὑποθέσεις. Ἐπομένως ἐκάστη πόλις εἶχεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς δύο εἶδη πολιτῶν· ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐπεθύμει τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, τὸ δὲ τῆς Μακεδονίας, ὡς προστατευόμενον καὶ τρεφόμενον ἀπ' αὐτήν.

Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἦσαν ἐμπειροπόλεμοι καὶ φιλόδοξοι. Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀποθνήσκων ἄφησε τὴν ἡγεμονίαν Τῷ Ἀρίστῳ (α). Ἡ διχόνοια ἐμφωλεύουσα εἰς τὰ στήθη ὄλων

(α) Πλούταρχ. εἰς βίον Ἀλεξάνδρου.